

izvorna snaga riječi

Hajdegerovo učenje o jeziku

mirko zurovac

Hajdeger traži izvor filozofije u duhu grčkog jezika, koji nije jedan jezik, poput drugih evropskih jezika, već način govora čija se bit otkriva kao *logos*. U grčkom jeziku ono što je kazano je istovremeno ono što se kazanim imenuje. Zato, kad slušamo neku grčku riječ, mi čujemo njen *legein*, to jest njeno izvorno razabiranje i zbiranje koje dovodi do samorazotkrivanja i samopokazivanja bića bivstvujućeg. Time što čujemo neku riječ grčki, mi smo kod same stvari, a ne kod pukog značenja riječi. Samo grčki jezik je *logos*. *Logos* čuva suštinu jezika, jer *legein* stoji u neposrednoj vezi s izvornom sabranošću, koja označava dolazanje bivstvujućeg u neskrivenost njegovog bića. Ovo sabirajuće predočavanje ima svojstvo otvaranja, jer ono razlaže i drži na okupu ono što leži pred nama. Tako *legein* stupa u jasnu i oštru suprotnost prema skrivanju i prepokrivanju, jer njegovo zbiranje nije ništa drugo nego izvorno razotkrivanje i predočavanje, koje uspostavlja bivstvujuće u njegovoj neskrivenosti i iznosi na svjetlost dana neskriveno kao takvo. Istinska riječ je primjerena stvarima na koje se misli. Riječ-ime upućuje na ono što bivstvuje u otvaranju i što se otvara u bivstvovanju. Otvaranje bivstvujućeg se događa u *logosu* kao zbiranju, pa zbiranje *logosa* postaje mjesto na kojem se odlučuje o istini onoga što bivstvuje i prema tome o njegovom biću. Samo tamo gdje *logos* razlaže i drži na okupu ono što leži pred nama, oglašavanje riječi postaje kazivanje istine i riječi postaju istinske riječi.

Tako shvaćen, *logos* određuje suštinu jezika i postaje naziv za riječ-zbor. Zbiranje *logosa* je moglo dobiti ovo svoje značenje samo na osnovu svog istinskog odnosa prema *fysisu* kao vladajućem izrastanju koje se samo pojavljuje, napreduje u pojavi i ostaje u njoj. Kod Heraklita *logos* ima svojstvo predočavanja, a kod Aristotela označava dovođenje do samopokazivanja. Vladajuće izrastanje se samo sabira, progovara i pokazuje, pa *logos* samo vraća onome što se događa iz neposredne navale bivstvujućeg, koja navaljuje natrag u njegovo biće da bi ga izmijela u otvorenost i očuvala u njoj. Samo biće se oglašava u jeziku, pa jezik, kao *logos*, nije nešto što se otvara samo od sebe, već nešto što govori po diktatu izvornijeg i mjerodavnijeg događanja. Biće govori u jeziku, pa jezik dolazi do svoje istine samo kada jezičko kazivanje i čujenje stoji u vezi s *logosom* kao sabranošću smisla bića. Zbiranje smisla bića, koje se događa u jeziku, čini suštinu jezika. Zato jezik, kao ono što se izgovara i kazuje, uvijek čuva ono otvoreno što bivstvuje u istini. Tako istina kao bitna istina dolazi do riječi u jeziku. Jezik širi i čuva izvornu istinu bića. Ali ono što se kazuje može se ponovo kazati i uvijek dalje kazivati. U ponovljenom kazivanju riječi se, tako reći, odvajaju od onoga što bivstvuje i tako gube vezu s istinom. To odvajanje riječi od istine može ići toliko daleko da naknadno kazivanje postaje u određenom momentu samo neka vrsta pukog deklamovanja, koje ne govori ništa istinsko i značajno. Tako mnoge značajne riječi gube svoje dostojanstvo i postaju samo obične ljudske riječi bez ikakvog značajnog sadržaja.

Grci su znali za glasovno svojstvo jezika. Oni su udarili temelje retorike i poetike, ali sve to nije dovelo do odgovarajućeg određenja suštine jezika, jer je došlo suviše rano do ispadanja iz istine ranog grčkog mišljenja. Već s Platonom i Aristotelom dolazi do odvajanja bića i mišljenja, koje čini suštinsku formu kretanja u kojoj se odvija čitava istorija Zapada. U tom podvajanju mišljenje proteže svoje gospodarenje nad bićem kao ono što se biću suprotstavlja. Tako *fysis* postaje ideja, istina postaje tačnost, a *logos* kao zbiranje postaje *logos* kao iskaz. Istina kao tačnost postaje izvor kategorija. Tako propadanje *logosa* omogućuje logiku čije zasnivanje počinje već s Platonom i Aristotelom. Mijenanje *fysis*a i *logosa*, i time njihova međusobnog odnosa, koincidira s početnim otpadanjem od početnog početka izvornog grčkog mišljenja. Grčki jezik čuva u svojim riječima bitne karakteristike bića, ali u procesu zaborava bića riječ »biće« gubi svoj izvorni smisao i postaje potpuno prazna. Potpuno iščezavanje njene snage imenovanja narušava naš odnos prema biću kao takvom. To je pravi razlog čitavog našeg pogrešnog odnosa prema biću čija tamna dubina izranja munjevitom samo u jeziku i njegovim riječima. U naše vrijeme jezik je očišćen od svoje unutrašnje istine i istinskog života, jer je postao predmet lingvističkih proučavanja koja oduzimaju jeziku njegovo izvorno bogatstvo i snagu imenovanja. Suština jezika se gubi u lingvističkim proučavanjima, jer formalni pojmovi i gramatički nazivi nisu ništa drugo nego prazne i potpuno nerazumljive ljuske školskog i duha lišenog jezika. U takvom proučavanju, jezik je sputan krutim formama kao u ne-

koj mreži od čelika. Tako sistem vladajućeg uma pretvara jezik u njegovu suprotnost: u tehničku i kulturnu mašinu koja služi kao sredstvo komunikacije među ljudima. Jezik se toliko preupotrebljava i preiskorištava da je postao samo neko neophodno i proizvoljno upotrebljavano sredstvo sporazumijevanja, koje svako upotrebljava prema svom mahodjenju, kao saobraćajno sredstvo u koje se svak penje i iz kojega svak izlazi kad hoće. Komunikacija pretvara sve što se oglašava u zlokobnu buku koja potire i nadglasa svaku autentičnu riječ i njenu harmoniju. Mnoge i bitne riječi su zahvaćene ovim zlokobnim i neumoljivim procesom srozavanja. Tako riječi postaju samo ljudske riječi, a jezik u cjelini gubi svoju dušu i svoj život. Jezik bez istinskog života nije objavljivanje istine, već brbljanje dokonih ljudi koji ne znaju šta je istina i gdje je njen izvor. Takav jezik ne otkriva biće, već ga samo još dublje i zlokobnije prikriva.

Dođuše, nama je danas teško da shvatimo šta znači ovo neumoljivo srozavanje jezika, jer su naše današnje predstave o jeziku toliko udaljene od grčkog iskustva govora, da teško možemo čak i zamisliti snagu imenovanja koju su govorne riječi imale u to vrijeme. Stoga mi rijetko zapažamo da su svi naši pojmovi, a naročito oni naučni, koji su se već skrili u različitim formulama i automatizmima, izbacili iz sebe sve izvorno i nepatvoreno. Naše uobičajene predstave o jeziku su pretrpjele toliko velike promjene, da nam se jezik pojavljuje kao neki instrument namijenjen za svakidašnju upotrebu. U tom kontekstu jezik nam se pojavljuje ili kao izražavanje unutrašnjih emocija, ili kao ljudska djelatnost, ili kao slikovito-pojmovno predstavljavanje i prikazivanje stvarnog i nestvarnog. Hajdeger neće ustvrditi da su ove tri vodeće predstave o jeziku netačne i beskorisne, ali ipak smatra da one potpuno zanemaruju osobnost suštine jezika. Jezik nije ni brbljanje dokonih ljudi, ni puko sredstvo za posjedovanje misli, ni samo predmet ispitivanja, ni samo djelo čovjeka, već substancijalni govor bića koji objavljuje čovjeku čitavu istinu. Samo biće govori u jeziku, ali ispitivanje bića nije stvar gramatike i etimologije. Sve dok ostajemo samo kod forme riječi i njihovog značenja, naše ispitivanje neće dospjeti do suštine stvari na koje se riječi odnose. Ako se ipak pođe od riječi, onda se mora uspostaviti jedan naročiti odnos prema jeziku, koji ne bi dozvolio iskrivljeno i pomjereno, ispremešteno i prepokriveno, pretumačavanje izvornog u patvoreno. Sudbina jezika se temelji u svakidašnjem odnosu nekog naroda prema biću, pa se pitanje bića najunutrašnjije preplicu s pitanjem jezika. Ukazivanje na tu vezu ima veliku važnost, jer omogućuje suštinsko rasvjetljavanje suštine bića u pogledu njegove suštini shodne isprepletenosti sa suštinom jezika. Mjerodavno razabiranje i tumačenje jezika može izrasti samo iz sasvim određenog razumijevanja bića, jer kad riječ »biće« ne bi imala nikakvo značenje, kad mi ne bismo znali šta to značenje podrazumijeva, tada riječi u jeziku ne bi otvarale bivstvujuće kao takvo, niti bismo mi mogli biti oni koji govore. Riječ »biće« ima neko višeznačno značenje, ali ova višeznačnost riječi nije nikakva nehajnost jezika, već neka duboko utemeljena igra unutar stasale mudrosti nekog velikog jezika čije riječi znaju da očuvaju suštinske crte bića i da objave njegovu izvornu istinu.

Hajdeger nastoji da ponovo osvoji nenarušenu snagu imenovanja riječi i da vrati jeziku njegovu otvorenost prema izvornoj tajni bića. U tom cilju on odbacuje ograničenja logičke deskripcije, u nadi da će tako osloboditi pitanje o suštini jezika iz okova racionalno-logičkog objašnjenja. Ali ispitivanje suštine jezika uvijek ponovo upućuje na pitanje o porijeklu jezika, koje ostaje tajna. Tajanstvenost spada u suštinu porijekla jezika. Jezik je mogao da otpočne samo iz onoga što nadvladava i što ostaje nezavičajno u čovjekovom izbujanju u biće. Sa izbijanjem čovjeka u biće dolazi istovremeno do snalaženja u riječima i do pojave govora. Tako nastale, riječi nisu znaci bića, već kroz njih biće iz sebe pokazuje sebe. Ovo izvorno otpočinjanje jezika, kao postajanje bića riječju, u početku bijaše poezija. Jezik je prapoezija u kojoj neki narod opjevava biće. Zato velika poezija, kroz koju neki narod stupa u istoriju, uvijek ponovo započinje uobličavanje njegovog jezika. Grci su stvorili poeziju i razabirali biće kroz Homera. Za njihovo opstojanje jezik je bio očigledan kao samo pojavljivanje bivstvujućeg i kao njegovo izbijanje u otvorenosti bića. Zato u istraživanju porijekla jezika moramo uvažavati način na koji su stari Grci razabirali biće bivstvujućeg. Drugim riječima, mi se moramo vratiti grčkom iskustvu jezika kao *logosa*, da bismo se upošte mogli približiti izvornoj suštini jezika. Jezik kao *logos* postaje razumljiv samo iz istorijskog opstojanja grčkih ljudi, iz načina na koji se biće njima otvaralo i na koji su ga oni uspostavljali u onome što bivstvuje.

U početku jezik kao *logos* bijaše dešavanje neskrivenosti. Jezik se zasnivao na neskrivenosti bića i služio njegovoj istini. Time je postalo izvjesno da biće otkriva svoju istinu samo u jeziku kao *logosu*. Zato nije slučajno što mi polazimo od izvjesnih gramatičkih refleksija o jeziku u proučavanju pitanja o biću: pitanje bića je postalo pitanje jezika. U *Biću i vremenu* Hajdeger je pokazao da svako naše razumijevanje bića zahtijeva jezičku artikulaciju. Jezik ima povlašteno mjesto u iskustvu bitne istine, jer biće svega bivstvujućeg prebiva u jeziku-riječi. Tako riječ i stvar, kaza i biće, uzajamno pripadaju jedno drugom na jedan skriven način koji se jedva može promisliti i is-

kazati. Na osnovu toga, Hajdeger je mogao napisati: »Riječi prirastaju značenjima.«¹ Zato darivanje riječi koincidira tačno s darivanjem bića. Biće se daruje čovjeku u jeziku kao jeziku, pa jezik nije ništa drugo nego biće kao sebe-pokazivanje i prikazivanje-sebe. Ovo kazivanje kao po-kazivanje počiva na događanju istine u neskrivenosti. U tom smislu, jezik je samo jedan način na koji događaj ili prigod govori i jezikuje. Stoga govor i kazivanje nisu niti mogu biti isto. Poznato je jezikovanje i puko govorenje koje ništa ne kazuje, niti išta iznosi na svjetlost dana. A dan nije samo dnevni, već i duboko noćni, prepun tame i neizvjesnosti. Postoji izvjesna noć dana, kao što postoji dan noći, i postoji noćna svjetlost, kao što postoji svjetlost dana. Uz dan dana postoji dan noći i uz noć noći postoji noć dana. Isto tako, uz puko govorenje, koje ništa ne kazuje, postoji izvjesna tišina koja mnogo pokazuje. Takva šutnja je mnogo rječitija od svega što je kazano. To je suštinska crta samog jezika koji vraća u prvobitno polazeći od prvobitnog. Jezik je način događanja i dospijevanja u događanje. Prema tome, suština jezika je kazivanje kao dopuštanje pokazivanja, pojavljivanja, viđenja i slušanja. Jezik dopušta da se pojavi najjednostavnije jednostavnog, najbliže bliskog i najudaljenije udaljenog. U tom razotkrivanju misli i istine mi smrtni za života boravimo, pa naš ljudski govor, kao govor smrtnog, ne počiva u sebi, već u odnosu prema govoru jezika koji sam govori iz sebi svojstvene istine. U tom smislu Hajdeger završava svoje predavanje o jeziku, koje je održao 1950. godine u Stuttgartu: »Jezik govori. Njegovo govorenje govori za nas u onome što je kazano.«² Zato što sam »jezik govori«, ljudska riječ je samo odgovaranje biti jezika. A bit jezika je jezik biti, jer sve što jeste, što je bilo i što će biti, pojavljuje se samo u jeziku kao iskonskom iskustvu svijeta. Jezik se pojavljuje kao iskonsko iskustvo svijeta, kao jedno biće koje se može razumjeti, kao igra u kojoj smo svi saigrači, kao sredina u kojoj se sedimentira i reflektuje sve što ima biće i što bivstvuje. Stoga mi ne govorimo neki jezik, već govorimo iz jednog jezika koji za nas govori i jezikuje. Čovjek govori samo ukoliko od-govara jeziku.

Hajdeger ne želi da objašnjava jezik nečim drugim, niti da druge stvari objašnjava posredstvom jezika, već da sam jezik dovede do riječi. Zato ovaj mislilac zastaje kod samog jezika i osluškuje njegovo govorenje, da bi tako očistio njegovu suštinu od svake subjektivne i antropološke komponente. Njegova teorija *logosa* istražuje s najvećom strogošću mogućnost izloženosti čovjeka jeziku. Prema toj teoriji, jezik je manifestacija bića i objavljivanje bitne istine. Bilo da misli jezik kao način govora ili kao zbirajuće razabiranje, Hajdeger uvijek ima na umu jezik kao izvorno događanje, u čijem prisustvu se pojavljuje čovjek kao primalac. Čovjek je primalac izvornog događanja jezika, pa njegova receptivnost samo potvrđuje nužnost da se jezik govori. U tom kontekstu jezik se pojavljuje kao forma objašnjenja i iskaza čiji je temelj egzistencijalna konstitucija tu-bića. Ek-statično tu-biće egzistira svoj jezik isto tako kao što egzistira i svoje mogućnosti. Jezik je inherentan biću-u-svijetu, jer biće koje govori je uvijek i istovremeno u svijet bačeno biće koje se projektuje i konačnost koja se nadilazi prema svojim mogućnostima. Riječ se uvijek razvija u jednoj konkretnoj situaciji u kojoj čovjek projektuje svoje poduhvate. Jezički izraz nije prelaz od subjektivnog na objektivno, već se pojavljuje kao suštinski moment artikulacije onog bivstvujućeg, koje je uvijek vani izvan sebe u biću. Za proučavanje takvog jezika, koje treba poduzeti, umjesto kategorija postaju neophodni tzv. egzistencijali, jer pojavljivanje tu-bića kao tu-bića i jezika kao govora nije neko podvojeno događanje, već jedno i jedinstveno otvaranje izvorne tajne bića bivstvujućeg. U tom smislu, svjesni govor ne »govori« ništa, jer govor svijesti ne pripada toku verbalnog govora, koji prekriva svakodnevno intersubjektivno polje. Svijest govori u tišini, pa zov tišine postaje rječitiji od bujice izgovorenih ili napisanih riječi koje postaju cilj po sebi.

Čovjek, doduše, govori. Niko ne pomišlja da porekne da je njegova ljudskost usko povezana s govorom. Ni Hajdeger ne poriče ovu nesumnjivu primordijalnu istinu, ali je objašnjava u ontološkoj perspektivi i u tom pogledu ide dalje od svih dosadašnjih tumačenja jezika. U drugom periodu svog života i rada³ on poduzima izlaganje jedne od svojih najfundamentalnijih ideja, prema kojoj autentični jezik, u svojoj legitimnoj i prikladnoj upotrebi, ima funkciju da nas dovede u prisustvo bivstvujućeg i da nam otkrije njegovo biće. Tako filozofija jezika zamjenjuje analitiku tu-bića, čija egzegeza postepeno ustupa mjesto egzegezi pjesničke riječi i riječi mislioca. Ovo tumačenje ne svodi jezik na običnu funkciju sredstva za komunikaciju, niti ga uzdiže do neke vrste dehumanizovanog entiteta koji omogućuje kontemplaciju bića u nekoj vrsti mistične ekstaze, već nastoji da sam jezik dovede do riječi. Riječi autentičnog jezika nisu ljuške u koje se pakuju stvari samo radi usmenog i pismenog opštenja, već one žele da prerastu u nešto što obuhvata i obavlja sve stvoreno i nestvoreno, sva vremena i sve veličine. Zato čovjek govoreći ne koristi jezik kao neki instrument u vlastitom posjedu, već on govori polazeći od jezika i zato što mu se jezik nadaže. Hajdegerova interpretacija jezika počiva na pretpostavci da ljudsko uvijek upućuje na biće kao na svoj temelj, čije se objavljivanje ne može shvatiti bez odgovora i dočeka čovjeka. Biće prikazuje sebe u jeziku: ono je samo jezik. Jezik

je rasvjetljavanje bića, jer biće izražava sebe u jeziku. Biće se otkriva u jeziku tako što samo postaje prisutno u onome što je kazano. Čitav naš jezik je određen bićem, jer biće stavlja svoj žig na naš jezik i našu misao. Tako biće diktira jezik, pa jezik nije ništa drugo nego diktat bića.

Biće govori jezik, a čovjek odgovara biću u jeziku. Odgovor mišljenja na nagovor bića omogućuje nastanak jezika kao oglašavanje riječi u riječima. Puko oglašavanje postaje riječ samo tamo gdje biće dolazi do riječi. Tako shvaćene, riječi su izvori, jer one skrivaju i posreduju svako istinsko pojavljivanje bivstvujućeg. U tom smislu, jezik se utiskuje između bića i čovjeka, otvara čovjeka za ne-bivstvujuće i tako omogućuje njegovu ek-sistenciju i njegovo bivstvovanje-izvan-sebe-poredbića. Jezik je ona prvobitna dimenzija bivstvovanja unutar koje čovjek postaje sposoban da odgovara na nagovor bića i da u tom odgovaranju pripada biću. Biće se daruje slušanju i primanju prvo u jeziku, pa jezik ostaje privilegovani moment ovog darivanja. Tako jezik priprema skrovište biću i dobiva primordijalnu važnost u njegovoj istoriji. Biće nije tamo gdje je riječ slomljena, već sama riječ postaje biće koje govori. Tako riječ kao riječ dolazi do riječi. Ona nije više zaodjevanje misli, već njihova duša i »kuća bića«. Nadolazak bića se događa samo u jeziku i putem ljudske riječi, pa slušanje jezika ostaje jedina mogućnost da dođe do riječi ono što je neraskidivo povezano s egzistencijalnom sudbinom i situacijom čovjeka. Čovjek je potpuno čovjek samo u govoru bića, a biće dolazi do riječi samo u čovjeku. U tom odnosu čovjek se otvara za nešto čiji je gospodar: on sluša glas strepnje, prima poziv ne-bivstvujućeg i odgovara na nagovor bića. Njegov odgovor je već neki govor koji stoji u službi jezika. Tako sam jezik govori. Njegova suština nije ništa ljudsko. Čovjek nije gospodar jezika, već njegovo primalac i slušalac, koji je u stanju da čuje njegovo oglašavanje i da odgovori na njegov govor. Ovo odgovaranje je mišljenje.

U tom slučaju odnos između stvari i misli nije odnos nekog naknadnog dosezanja stvari mislima, već stvari i misli zajedno objavljuju svoju izvornu istinu u riječima. U riječima stvari same sebe dovode do pojavljivanja. Zato nema prave suprotnosti između postajanja i bića. Naprotiv, postoji dublja veza između glagola postati i glagola biti, jer stvari postaju i bivstvuju tek u jeziku i riječima. Prvi primjer ove veze imamo u riječi *logos*. Kada je riječ loše upotrijebljena, mi zapadamo u prazno brbljanje, jer nas pogrešna upotreba jezika lišava pravog odnosa prema stvarima. Jezik empirijskog svijeta je deficijentan i treba ga prevladati. Ali čovjek može da napravi istinsko iskustvo s riječima samo ukoliko riječi omogućuju odnos prema stvarima. Stvari dobivaju svoje konkretno i istinsko ispunjenje tek u riječima. Doduše, stvar može biti data i na neki drugi način, ali ona dolazi u svoju osebnuju i nepatvorenu mjeru tek s imenom. Zato imenovanje ne kiti stvar naknadno nekom oznakom ili nekim imenom, već čini jedno izvornije naslije nad stvari i tako razotkriva njeno biće. Ali davanje imena stvarima ne znači uspostavljanje odnosa između stvari na jednoj strani i riječi na drugoj strani. Sama riječ je odnos i uspostavljanje tog odnosa. U tom odnosu postajanje svijeta stvari se zbiva kao postajanje riječi. Tako riječ postaje *poiesis*. Otuđeno tako blizak odnos između jezika i mišljenja da riječi u jeziku izgledaju neodvojive od mišljene sadržine. Zato izgleda da riječ/ime pripada imenovanom kao njegovu lično ime čija se pravilnost potvrđuje u odzivanju. Imenovani se odziva na poziv svog imena koje mu pripada kao njegovo vlastito ime. Sve imenovano postaje tek s imenovanjem i tako dolazi u svoju osebnuju i nepatvorenu mjeru. Izvorne i nepatvorene riječi su ona sredina u kojoj se razvija naše cjelokupno iskustvo svijeta. Svijet se razotkriva u jezičkom sporazumijevanju, pa jezičnost našeg iskustva svijeta prethodi čitavom našem saznanju bitnog. U istom smislu Gadamer zaključuje na osnovu svojih hermeneutičkih istraživanja jezika: »Izvorna ljudskost jezika, dakle, znači istovremeno i izvornu jezičnost ljudskog bića-u-svijetu.«⁴ Ljudsko biće govori iz apsolutnog i neprikosnovenog logosa, koji za nas postaje jezik preko filozofskih, umjetničkih i poetskih djela. Logos otvara sve čovjekove mogućnosti i dopušta im da one kao govor dospiju do govora. Tako jezičko iskustvo postaje spekulativno događanje koje biće stvari pretaje u biće riječi. Ove prariječice su dostupne samo onima koji su u stanju da svoje opstojanje dovedu u otvorenost bića bivstvujućeg i da tako ovladaju riječima. To su pravi mislioci i veliki pjesnici. Ostali samo tumaraju u krug svog nerazuma i samosmisla. Za njih biće ostaje skriveno.

NAPOMENE:

¹ Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, Tübingen 1953, str. 161—2.

² M. Heidegger, *Unterwegs zur Sprache*, Neske 1965, str. 33.

³ Koji se obično naziva »Kasnim Hajdegerom«.

⁴ G. Gadamer, *Istina i metoda*, str. 479.